

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/o-ipn/nagrody-i-odznaczenia-ipn/nagroda-kustosz-pamieci-narodo/nagroda-kustosz-pamieci-narodo-1/24230,Komisja-Historii-Kobiet-w-Walce-o-Niepodleglosc.html>
03.03.2026, 05:32

Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość

05.05.2016

Idea powołania jednostki mogącej zająć się materiałami dotyczącymi walk wolnościowych kobiet polskich zrodziła się w 1966 roku z inicjatywy pułkownik, później generał Marii Wittekówny, szefa Wojskowej Służby Kobiet w Komendzie Głównej Armii Krajowej czasu wojny. Zgromadziła wokół siebie grupę gotowych do społecznej pracy archiwistycznej kobiet. Większość z nich należała do przedwojennej organizacji Przysposobienia Wojskowego Kobiet, którego Maria Wittekówna była komendantką. Początkowo zbierały się w jej prywatnym mieszkaniu przy Al. 3-go Maja w Warszawie. Inicjatorce idei zdawała sobie jednak sprawę, że bez poparcia oficjalnej instytucji garstka kobiet niewiele dokona.

Pułkownik Wittekówna zdecydowała się zwrócić o radę do Polskiego Towarzystwa Historycznego. Z perspektywy lat wiadomo, że gdyby nie życzliwość, zaufanie i zrozumienie władz PTH, a przede wszystkim jej ówczesnego prezesa prof. Stanisława Herbsta, Komisja nigdy by nie powstała i żadne prace nie byłyby możliwe.

W 1970 roku narodziła się Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość, która zakwalifikowana została jako jedna z sekcji merytoryczno-tematycznych w strukturze Warszawskiego Oddziału PTH – Towarzystwa Miłośników Historii. Do małej garstki siedmiu członkiń-założycielek Komisji (Maria Jędrzejewska, Halina Korniakówna, Alina Łasiewicka, Ludmiła Petrykowska, Maria Wittekówna, Helena Wiśniewska-Ratańska, Maria Zadróżna) dołączało coraz więcej kobiet. Przeważnie były to działaczki Przysposobienia Wojskowego Kobiet, a także kobiety żołnierze Armii Krajowej, kobiety żołnierze Polskiej Organizacji Wojskowej, niektóre z nich uczestniczyły w I wojnie światowej. Przystąpiły do pracy z ogromnym zaangażowaniem, gotowe ponieść trud swojego przedsięwzięcia. Był on niemały. Członkinie Komisji musiały pokonać przeszkody merytoryczne, gdyż żadna z nich nie była ani archiwistką, ani naukowcem. Miały ukończone różne kierunki studiów, posiadały różne kwalifikacje zawodowe. Ponadto Komisja nie miała pieniędzy, dotacji ani sponsorów. Nie miała też własnego lokalu. Dzięki życzliwości dyrektorów niektórych instytucji, np. Andrzeja Stawarza czy Andrzeja Krzysztofa Kunerta, znajdowała miejsce na kilka lat. Eksmitowana średnio co trzy-cztery lata, mieściła się ze swymi coraz obszerniejszymi materiałami kolejno aż w siedmiu lokalach. Obecnie znajduje się w Archiwum Akt Nowych.

Na początku działalności przewodnictwo Komisji objęła Grażyna Lipińska (żołnierz POW i AK, przez 14 lat więziona na Syberii). W skład Komisji wchodziły wówczas zespoły: kartoteki indeksowej, kartoteki osobowej, relacji, kwerendy i bibliografii, czasopism, opracowań oraz zespół samopomocy koleżeńskiej. Nad całością czuwała i patronowała wszystkiemu Maria Wittekówna. W roku 1980 przewodnictwo po Grażynie Lipińskiej przejęła Bożena Tazbir-Tomaszewska. Wówczas Komisja liczyła 66 członkiń – najwięcej w historii tej instytucji – dziś jest ich zaledwie kilkanaście. Wiele z nich pożegnało nas na zawsze.

Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość nie tylko zbiera, selekcjonuje, opracowuje i archiwizuje wpływające materiały, lecz także je publikuje. W 1978 roku Komisja wydała drukiem

powielonym w 500 egz. zeszyt próbny „Materiały do słownika biograficznego kobiet uczestniczek walk o niepodległość Polski 1939-1945. Część I próbna poległe i zmarłe w drugiej wojnie światowej. Nazwiska od A do J. Został on bezpłatnie rozesłany do podstawowych bibliotek, instytucji historycznych i historyków z prośbą o opinie i uwagi krytyczne. Odzew był duży. Po pokonaniu wielu przeszkód (nawet losowych, jak spłócenie maszynopisu w czasie stanu wojennego) ukazał się drukiem w 30 tys. egzemplarzy Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939-1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej (Warszawa 1988). Obecnie przygotowany jest drugi tom. Komisja włącza się w imprezy i uroczystości jubileuszowe, wypożyczając zgromadzone materiały: fotografie, eksponaty, dokumenty. W szerokim zakresie udostępnia archiwa historykom, instytucjom pracującym nad konkretnymi zagadnieniami, a także osobom piszącym prace magisterskie i doktorskie. Wśród członkiń Komisji są również autorki książek i artykułów historycznych (Grażyna Lipińska, Elżbieta Ostrowska, Bożena Tazbir-Tomaszewska, Halina Zakrzewska oraz Jadwiga Podrygałło i Wanda Wirszyłło). Z doświadczeń Komisji korzystała m.in. uruchomiona w 1990 r. Fundacja „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”.

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

SŁOWNIK

*uczestniczek walki
o niepodległość Polski
1939-1945
Poległe i zmarłe
w okresie okupacji
niemieckiej*

Państwowy Instytut Wydawniczy